

ULUSLARARASI SOSYAL ARAŞTIRMALAR DERGİSİ THE JOURNAL OF INTERNATIONAL SOCIAL RESEARCH

Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi / The Journal of International Social Research
Cilt: 13 Sayı: 72 Ağustos 2020 & Volume: 13 Issue: 72 August 2020
www.sosyalarastirmalar.com Issn: 1307-9581

SELİM İLERİ'NİN ROMANLARINDA TÜRK EDEBİYATINDAN İZLER* TRACES OF TURKISH LITERATURE IN NOVELS OF SELİM İLERİ

Yusuf ÇOPUR**
Sema UĞURCAN***

Öz

Selim İleri, çağdaş Türk edebiyatının yaşayan en büyük kıymetlerinden biridir. O, ölmüş, unutulmuş bir edebiyata hayat vererek, geçmişle gelecek arasında bir köprü kurma gayretindedir. Hatırlama, duygudaşlık, benzeşim, kader birliği olmak üzere birçok izlekle eserlerinde Türk edebiyatının hemen her dönemine ait yazar ve eserlere göndermelerde bulunur. Selim İleri, edebi eserler üzerinde değişiklikler yaparak yeni bir eser üretme fikrini başarıyla uygular. Selim İleri, yeniden yazma, dönüştürme yoluyla edebiyatımızın birçok kahramanını eserlerinde yaşatır. Çalışmamız onun Türk edebiyatına en çok göndermelerde bulunduğu sekiz romanı üzerinde temellenmiştir.

Selim İleri, sadece incelediğimiz romanlarında değil, öykü kitaplarında, inceleme eserlerinde, gazete makalelerinde de can verir edebiyatımıza ve onun unutulmuş değerlerine. Biz, Türk edebiyatına göndermelerin en yoğun olduğu sekiz romanla çalışmamızı sınırladık. Çalışmamızda eserlerini yeniden yazma tekniğiyle ve kahramanlar arası duygudaşlık kurarak gerek zaman gerekse mekânsal zeminde de yapılan göndermeleri göstermeye, aralarındaki bağıntıyı kurduk.

Anahtar Kelimeler: Selim İleri, Metinlerarasılık, Gönderme, Postmodernizm, Yeniden Yazma, Türk Edebiyatı.

Abstract

Selim İleri, who is one of the biggest assets of contemporary Turkish literature . He died giving life to a forgotten literary endeavor of building a bridge between the past and the future Recall, sympathy , affinity and is found in almost every reference to the period of Turkish writers and literary works , including works in many threaded unity of faith . Selim İleri, implement successfully the idea of producing a new work by making changes on literary works. Selim İleri , rewrite , many heroes lived in the works of our literature by conversion. Our study was based on eight novels in which most of its sending of Turkish literature.

Selim İleri, not only in the novels we have examined, but in story books, It gives life to our literature and its to their forgotten values. We are the eight most intense references to Turkish literature. We limited our work with the novel. In our work, with the technique of rewriting his works and by establishing empathy between the heroes, both on time and spatial grounds to show the references made, we established the relationship between them.

Keywords: Selim İleri, Rewriting, Intertextuality, Reference, New Turkish Literature.

* Bu çalışma Yusuf Çopur'un Selim İleri'nin Romanlarında Metinlerarasılık Bağlamında Türk Edebiyatı isimli doktora tezinden yararlanılarak hazırlanmıştır.

** Dr., ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-2196-5867>

*** Prof. Dr., Marmara Üniversitesi, ORCID: 0000-0002-4543-7412

GİRİŞ

"Selim İleri'nin Romanlarında Türk Edebiyatından İzler" başlıklı çalışmamızda, yazarın inceleme kapsamındaki sekiz romanında Türk edebiyatından yansımalar ve Selim İleri'nin gönderme yaptığı eserlerle kendi eserleri arasında nasıl bağlantı kurduğu değerlendirilmiştir. Bu çalışmadaki amacımız, edebiyatımızın önemli isimlerinden Selim İleri'nin hem beslendiği kaynakları hem de edebiyat dünyasını incelemektir. Devrinde çok okunup sonraları unutulmuş veya devrinde unutulup sonraları hatırlanan ya da hiç hatırlanmayan ve aslında edebiyatımız için büyük bir değer olan yazarlar ve eserlerin Selim İleri'de nasıl hayat bulduğunu belirlemeye çalışmaktır.

Alpay Doğan Yıldız, yazarın, "Geçmiş, Bir Daha Geri Gelmeyecek Zamanlar' (Mavi Kanatlarınla Yalnız Benim Olsaydın (1991), Gramofon Hâlâ Çalıyor (1995), Cemil Şevket Bey, Aynalı Dolaba İki El Revolver (1997), Solmaz Hanım, Kimsesiz Okurlar İçin (2000), Daha Dün (2008) adı altında yayımladığı beş romanın, gelenekselin dışına çıkmış diğer romanlardan farklı olduğunu söyler. 1993'te yayımlanan, "yapı ve içerik olarak seri ile tamamen örtüşen; fakat nedense bu seri içinde zikredilmeyen" *Kırık Deniz Kabukları*'nın da aynı özelliği taşıdığını ifade eder. Ayrıca Yıldız, bu romanların farkını *geçmişin genelde edebiyata, özelde ise romana malzeme olması alışılmamış bir durum değildir. Selim İleri'nin yaptığı ve alışılmamış olan roman dünyasına taşınan geçmiş zamanın içerisine geçmişte oluşturulmuş itibarî roman gerçekliklerinin de geniş bir hacimde yerleştirilmesidir*" diye özetler (Yıldız, 2009, 1463-1478).

Selim İleri, romanlarında gerçek hayattaki bazı sanatçıların isimlerini değiştirerek onlardan yeni karakterler oluşturur. Solmaz Hanım'ın babası Memduh Rıza Baylantong'u oluştururken Hüseyin Nihal Atsız'dan esinlendiğini söyler: "Yazmanın eşğine, Sabahattin Ali'yle Nihal Atsız'ı, *İçimizdeki Şeytan*'la *Ruh Adam*'ı koştur okuyunca gelmiştim. Birdenbire, Cihangir'den düşsel komşumuz Solmaz Hanım, Atsız'ı andırır bir adamın kızı oldu." İsmi değiştirerek yazdığı bu sanatçılardan başka, aynı isimle yazdığı; fakat değişik karakterler kazandırdığı roman kişilerine de değinir: "Altı yedi yaşlarımdaydım. Okula başlamıştım. Yahya Kemal'in ünü evimizde doruktaydı. Hatırladıklarımı, sonra, uzun yıllar sonra, biraz değiştirerek, biraz karalar çalarak Yahya Kemal'e, Cemil Şevket Bey, Aynalı Dolaba İki El Revolver'de bir roman sahnesi yaptım. Saklamayacağım: Yazmaktan mutluluk duyduğum bugün de hoşuma giden bir sahnedir..." (İleri, 2207).

Yazarın eserlerinde, özellikle *Geçmiş Bir Daha Geri Gelmeyecek Zamanlar* dizisinde, kurgu ile gerçeklik iç içe geçer. "Roman teorisi, romandaki anlatıcı ile romanın yazarının aynı kişiler olmadığını söyler"; ancak "Selim İleri'nin söz konusu romanları bu yargıyı hayli zorlar." Yazardan izlere rastlayabileceğimiz, gerçekliğin daha yoğun sezdirildiği bu romanlarda, yukarıda bahsedilen isim değişiklikleri daha fazla görülür. Selim İleri, gerçek yaşamında sanatçıların hazin hayat hikâyeleri ile ilgilenir. Bu hayatlardan alınan kesitler, kimi romanlarının kurgusunu oluşturur. Örneğin "Cahide Sonku'nun alkolizme kayarak sokaklarda noktalandığı yaşamı" İleri tarafından "idealize edilir" (Cebeci, 2004, 36).

İncelediğimiz bir diğer eser olan *Kırık Deniz Kabukları*'nda yazar, Halit Ziya'nın *Bir Acı Hikâye*'sinden hareketle, akrabalık ilişkilerinin, siyasal alandaki sonuçlarını gözler önüne serer. Birçok yazar ve esere göndermelerin bulunduğu roman "metinlerarası ilişkiler"e güzel bir örnek teşkil etmektedir. Selim İleri bu romanında, farklı yazarlara ait metinleri tutarlı bir biçimde bir araya getirerek yeni bir eser oluşturur. Ana metnin arka planında pek çok metin vardır. Bunlara açık veya gizli göndermeler yapılır. Metinlerarası İlişkiler metodunda buna "Yeniden Yazmak" adı verilir." (Koç, 2003, 40-41).

Selim İleri'nin sanat anlayışının kaynağı olan edebiyatın yansımalarını Peride Celal'dan çok izler taşıyan *Bu Yalan Tango*'da, ve son romanı *Mel'un* da görmek, hissetmek mümkündür.

Selim İleri, hemen her eserinde onlarca yazara, esere, döneme gönderme yapar. Bu göndermeler elbette bir okuma serüveninin neticesinde oluşan birikimin eseridir. Zira Selim İleri, yazarlığı kadar çok iyi bir okurdur da. O, gerek Türk gerekse dünya edebiyatının hemen her alanında verilmiş belli başlı eserleri okumuştur. Bunu, romanlarında, öykülerinde, inceleme yazılarının içeriklerinde yaptığı göndermelerden anlayabiliriz. Yazarın okuduğu ilk romanın, Muazzez Tahsin Berkant'ın *Yılların Ardından* adlı eseri olması ilginçtir. Bilindiği gibi, İleri; Kerime Nadir, Ethem İzzet Benice gibi popüler romancıların duyarlıklarından etkilenmiş, eserlerinde bu tür popüler romanların duyarlıklarını, -elbette popüler romanlarda olmayan bir edebilik düzeyi kazandırmak suretiyle- roman ve öykülerinde yansıtmaya çalışmıştır. İleri'nin *Ölünceye Kadar Seninim* romanı da, Kerime Nadir'in hayatından, somut kişiliğinden izler taşır. Yazar, Muazzez Tahsin Berkant'ın *Yılların Ardından* adlı eseriyle başlayan bu "popüler roman" okuma sevdasını, hayatı boyunca sürdürür. (Harmancı, 2006, 30).

Onun okur yönünü irdelemeden yapılacak metinlerarasılık çalışmaları eksik kalacaktır. Hürriyet Gösteri dergisinde yapılan ve “Okumanın İlk Basamağı: Hafif Romanlar” başlığını taşıyan dosyaya verdiği cevapta kendisini etkileyen popüler romancılar arasında, Güzide Sabri, Muazzez Tahsin Berkant, Mebrure Sami, Şüküfe Nihal, Kerime Nadir, Burhan Cahit, Mahmut Yesari gibi yazarlar yer almaktadır. (Hürriyet Gösteri, 1982,63-64).

Masallar ve popüler romanlardan sonra, İleri'nin bir okur olarak uğrayacağı üçüncü durak, Türk romancılarıdır. Bunlar arasında, Reşat Nuri Güntekin, Yakup Kadri Karaosmanoğlu ve Halide Edip Adivar başta gelir. Türk romanının, deyim yerindeyse, kılcal damarlarına kadar inen okur Selim İleri, pek çok anısında ve söyleşisinde bu üç romancının adını hep hayranlıkla anar. *Hatırlıyorum* adlı anı kitabında, okuduğu romanların özetlerini çıkarta çıkarta yazmayı öğrendiğini söyler. Gene aynı eserde, Reşat Nuri okurken romancı olmaya karar verdiğini belirtir. Yazar, adını andığımız üç romancıya asıl yönelişinin, Galatasaray Lisesi'nde okumaya başladığı senelerde gerçekleştiğini söyler. Ancak, zaman ilerledikçe, Hüseyin Rahmi Gürpınar, Halit Ziya Uşaklıgil, Mehmet Rauf, Refik Halit Karay, Abdülhak Şinasi Hisar, Ahmet Hamdi Tanpınar da okuma listesine eklenecektir. İleri, daha geniş çevrelerle tanıştıkça, edebiyat çevrelerini daha yakından tanımaya başladıkça, okuma listesi genişler. Hikâyecilerden Sabahattin Ali, Sait Faik Abasıyanık, Ömer Seyfettin ve Orhan Kemal'in eserleri de yazarın dünyasına girecektir. (Harmancı, 2016,30-31).

1. SELİM İLERİ'NİN ESERLERİNDE TÜRK EDEBİYATINDAN YANSIMALAR

Çalışmamızın bu bölümünde somut metinlerarası bağıntıyı ele alan, onu sistematize etmeye çalışan uygulamalı metinlerarasılık ele alınacaktır.

Belirlenen Selim İleri romanlarında metinlerarası bağıntılar herhangi bir karışıklık olmaması için her bir eserde ayrı ayrı gösterilmektedir. Temel metinlerarası bağıntılar ve bunların türevleri, incelenen eserlerde sırasıyla üç ana başlıkta toplanmıştır: Gönderme, alıntı ve anıştırma.

Çalışmamızda Selim İleri'nin sekiz romanı doğrudan incelenmiştir. Bunlar;

- 1- Mavi Kanatlarınla Yalnız Benim Olsaydın (1991)
- 2- Gramofon Hâlâ Çalıyor (1995)
- 3- Cemil Şevket Bey, Aynalı Dolaba İki El Rovelver (1997)
- 4- Solmaz Hanım, Kimsesiz Okurlar İçin (2000)
- 5- Daha Dün (2008)
- 6- Kırık Deniz Kabukları (1994)
- 7- Bu Yalan Tango (2010)
- 8- Mel'un (2014)

1.1. Mavi Kanatlarınla Yalnız Benim Olsaydın (İleri, 2010).

Mavi Kanatlarınla Yalnız Benim Olsaydın'da olaylardan çok anlatıcılığı etkileyen kitaplar anlatılır. Anlatıcının çocukluğunda Melek Hala ile birlikte baktıkları albümden hareketle geçmişe gidilir ve geçmiş zamanların yaşantıları, kıyafetleri anlatılır. Anlatıcının moda albümünde gördüğü nesnelere, onun geçmişe dönmesine farklı zaman dilimlerini anımsamasına neden olur. Geçen zamanın değiştirici etkisini her anlamda hisseden anlatıcı, çocukluk günlerini yaşadığı “Komşuların Semtinde” tanıdığı “Kadıköyü'nün Hanımları”nı hatırlar. Anlatıcı ayrıca, okuduklarını, okurken yaşadıklarını ve yaşarken hatırladıklarını anlatır. Daha sonraki bölümlerde, “Geçmiş Zaman Yazarı” Abdülhak Şinasi Hisar'ı, Hâşim'in “Müslüman Saati” yazısından yola çıkarak anlatır. Romanın sonuna doğru anlatıcı, tekrar anlatı zamanına, Melek Hala'yla birlikte baktıkları albüme geri döner. Anlatıcının birinden diğerine çok sık geçişler yaparak sanat eserlerinin dünyasında yaşamaya başladığı gerçek yaşamını düşer, düşer de gerçek yaşama dönüştürdüğü görülür. Burada anlatı zamanındaki anlatıcı ile geçmişi anlatılan çocuk, aynı kişidir.

Selim İleri, edebiyatta iz bırakmış veya unutulmuş, kimi zaman küçümsenmiş romanların karakterleriyle kendi roman karakterlerini duygudaşlık ve özdeşlik kurar. Bunları birbirine yaklaştırır ve "solmuş bir edebiyata" yarattığı karakterle hayat verir (Mengi, 2009, 36). Romanda anlatıcının komşusu

Pembe Hanım, piyano ve edebiyat için yaşamış, anlarıyla sürekli gözleri nemlenen, edebiyata duyduğu aşkı yazıya çiziye dökememiş bir karakterdir. Yazar, döneminde "yaşlanmış" Garip akımında "çocuk arınmışlığıyla" şiirler okuyan, bir gün darda kalırsa piyano dersi vererek hayatını kazanacağını ümit eden Pembe Hanım'la Fatma Aliye'nin, kocasından ayrılan Bedia'nın ut çalarak kendi ayakları üzerinde durmasını konu alan eseri *Udî*'deki Bedia'sıyla bağlantı kurar. Selim İleri, bu bağı "her şeye rağmen" kelimesiyle kurar. Her iki kahraman da "her şeye rağmen" hayata tutunmayı, kendi ayakları üzerinde durmayı, edebiyata ve sanata sığınmayı kendilerine prensip edinirler.

"*Hep endişeliydi. Udî romanındaki genç kızın kaçgöç devrinde ev ev dolaşarak ut dersleri vermesinden büyük heyecan duymuştu. Pembe Hanım, geyet güzel piyano çalarmış; bir gün darda kalırsa piyano dersleri vererek hayatını kazanacağını kurarmış.*" (İleri, 2010, 76).

Bu açık göndermedeki bir diğer bağlantı da "müziktir" tir. Pembe Hanım'ın piyanosu, Bedia'nın udu ve her iki karakterin hayattaki güçlüklerle müzikle cevap vererek hayata tutunmalarını sağlayan bu müzik aletleri, beraberinde bir "avuntu"yu da getirir. Müzik, bu iki kadının her iki romanda da bir yaşam avuntusudur. *Udî*'deki Bedia'nın aynı zamanda geçim kaynağıdır.

Birçok edebî metni doğrudan ya da dolaylı olarak kendi oluşturduğu roman dünyasına taşıyan Selim İleri; bu metinleri oluşturan yazarları, bu yazarların dönemlerini, bu dönemler içindeki sosyal ve siyasi hayatı da kendi roman dünyasına taşır.

Yazarın *Albüm* bölümünden başlayarak romanın tamamında gözlemlenen "biraz eski biraz solmuş, yıpranmış" geçmiş zaman nesnelere tutkusunu yansıtan betimlemeler zamana tanıklık etmekle birlikte, geçmişe özlemin hüznünü hissettirmeleri bakımından dikkat çekicidir. Ahmet Oktay'ın ve Semih Gümüş'ün vurguladıkları gibi, yazarın nesnelere tutkusu *Mavi Kanatlarınla Yalnız Benim Olsaydın*'dan başlayarak belirginleşir. Oktay, "asıl kahramanlar yazarlar ve kitaplar" derken Semih Gümüş nesnelere, kitapların da roman kişileri arasına eklenmesi gerektiğini söyler (Oktay, 2004, 193). Öyle ki, Melek Hala'nın evinde ortaya çıkan "Albüm"ün parçaları ile Melek Hala'nın kendisinin ya da o geçmiş zaman nesnelere ile *Komşularımızın Semtinde* bölümündeki Kasım Bey'in, Kadriye Hanım'ın veya söz gelimi Bay Geçmiş Zaman Yazarı ile 'Geçmiş Gecelerde Boğaziçi' anlatısının birbirinden farkları yok gibidir. O kumaşlar, giysiler, takılar, renkler, çiçekler nasıl betimleniyorsa, çocuklukta yaşanan semtin insanları ve Bay Geçmiş Zaman Yazarı da öyle betimleniyor (Gümüş, 2006, 11).

1.2. Gramofon Hâlâ Çalıyor (İleri, 2010)

Gramofon Hâlâ Çalıyor, döneminde ses getiren eserlerin günlük hayata etkisini göstermesi bakımından önemlidir. Özellikle çok satan ve bir anda herkesin gündemine girmiş romanların gündelik hayattaki karşılıkları ilginçtir. Bu eserlerin evlerde sesli okunması, kadınların kendi aralarında bu romanları değerlendirmesi dikkat çekicidir. Selim İleri, *Edebiyatımızda Sevdiğim Romanlar Kılavuzu*'nda da değindiği Güzide Sabri'nin *Ölmüş Bir Kadının Eorakı Metrukesi* adlı kitabın ev toplantılarında okunmasına dair şunları söyler: "Eser büyük yankı uyandırmış, bu yankı yıllar yılı sürmüştü. Leyla Erbil, anne evinde hanımların toplaşıp yüksek sesle okunan bu romanı dinlediklerini ve ağladıklarını anlatmıştı. Bu sahnenin, 1950'lerin iyice sonunda Cihangir'deki evimizde birebir yaşandığını belirtmeliyim; *Gramofon Hâlâ Çalıyor*'da yazdım da." (İleri, 2010, 85).

Romandaki ilk gönderme Safiye Erol'un Kadıköyü'nde yaşayan ve altı gençten oluşan bir arkadaş grubunun 1930-1940 yılları arasında yaşadıkları modern hayatı anlatan romanı *Kadıköyü'nün Romanı*'nadır. Yazarın kimi yerde "unutulmuş roman" diye adlandırdığı bu eser, onun yaşadığı ve özlediği Kadıköy'ün yok oluşuna karşın sığındığı bir limandır. Aslında unutilan sadece roman değil Kadıköy'ünün geçmişi, hatırasıdır. Yazar, Münif Fehim'in bu kitabın kapağına yaptığı "boneli, mayolu genç bir kadının tramlenden denize atlamaya hazırlandığı" resmini unutamaz. (İleri, 2015, 85).

Kadıköyü'nün Romanı Selim İleri için bir sığınak olduğu kadar hatırlarının çağrışımlar halinde canlandığı bir kaynaktır. Papasın Bağı isimli mesire mekânı annesi için sönük bir aşkın alevlendiği bir yerdir.

"*Kapak resmiyle her şeyi diriltten bu unutilmuş romanda söz gelimi, Papasın Bağı'ndan söz açılıyordu.*" (İleri, 2015, 32).

Kadıköyü'nün Romanı, yazarın eserinde anlattığı Kadıköyü'nün geçmişi. Yazar, eserinde *Kadıköyü'nün Romanı*yla Kadıköyü'nü özdeşleştirir. Yaşadığı Kadıköyü'ne Safiye Erol'un romanıyla mekânsal göndermelerde bulunur. Haydarpaşa Mendireği, Kadıköy İskelesi, Papasın Bağı gönderme yaptığı bazı mekânlardır.

"Unutulmuş romandan iz sürerek Haydarpaşa mendireği' çıkagelir. Yazarın 2 Mayıs 1931 tarihli takvim yaprağını koparttığı o gece dalgakıran yeşil, Kadıköyü İskelesi'nin kırmızı fenerleri yanmaktadır." (İleri, 2015, 38).

Anlatıcı kahraman Kadıköy İskelesi'nin kırmızı fenerini hatırlamaz fakat Haydarpaşa Garı'nın karşısındaki dalgakıranın fenerlerini hatırlar. Bu hatırladıkları 1955'e rastlar. Yani *Kadıköyü'nün Romanı*'ndaki hatıra 1931 gecesi ve peyzajı silinmiştir. Anlatıcı kahramanın unutmadığı Kadıköy İskelesi'nin üzerindeki düğün salonunda yapılmış bir düğündür.

1.3. Cemil Şevket Bey, Aynalı Dolaba İki El Rovolver (İleri, 2011).

Selim İleri, "İki türlü yazarlık olduğuna düşünüyorum: biri yaşamdan yola çıkarak yazı yazarlar, diğerleri eserlerden... Ben daha çok eserlerden yola çıkarak, onlardan edindiğim heveslerle yazı yazmaya başlamış biri sayıyorum kendimi." sözleriyle kendisini yazmaya iten bu ilk okumalarının edebî yaşamındaki önemini vurgular.

Cemil Şevket Bey/Aynalı Dolaba İki El Revolver, Kiskanmak romanı ekseninde, anlatıcının çocukluğunu yaşadığı Cihangir'den tanıdığını söylediği; Halide Edip, Reşat Nuri, Yakup Kadri gibi bir dönemin edebiyatçıları arasında geri planda kalmış bir yazar konumuna düşmüş Cemil Şevket Bey anlatılır. Romanda gönderme yoluyla, anıştırma ve montaj teknikleriyle metinlerarası görüntüler sağlanır.

Romanda Cemil Şevket Bey'in kıskançlığına çok yerde değinilir. Yazdıklarını kimsenin okumadığı bu yazar, başta döneminin çok okunan romanlarına hattâ o romanların filmlerine bile horgörüyle yaklaşır. Esat Mahmut'un *Allahısमारladık* adlı eseri hanımların ev toplantılarından birinde okunurken Cemil Şevket Bey o eve "acı bir kahve içmek" için gelir. Kadınların büyük bir huşuyla dinledikleri romana ikide bir müdahalelerde bulunur.

"Ama bundan sonra okumanın tadı kaçıyor, muharrir Cemil Şevket önce Esat Mahmut'un 'üç elli' romanlar yazdığını söylüyor, hanımlar anlamıyorlar, sonra bu izah ediliyor, bu kez de Allahısमारladık'ın beyaz perdedeki görüntülerinden söz açan muharrir Cemil Şevket, filmin uzun uzadıya eleştirisine geçiyordu."

"... Esasen Esat Mahmut Bey'i romanı gülmünç mü gülmünç bir hayal mahsulüdür ve İstanbul Mütareke'yi öyle aşklarla, aşk maceralarıyla yaşamamıştır. (İleri, 2011, 109).

Cemil Şevket Bey'in bu horgörüsü sadece bu eserlere değil dönemin hemen tüm tefrika eserlerinedir. Tefrika romanlara gösterilen ilginin sadece geçici bir alâka olduğunu düşünen Cemil Şevket Bey, onların gelişigüzel yazıldığı düşüncesindedir. Selim İleri, Cemil Şevket Bey'in bu düşüncesinden yola çıkarak Cemil Şevket Bey'in polisiye romanla birlikte tefrika ve macera romanlarından hoşlanmadığı kanısına varır ve Cemil Şevket Bey'le kendisini karşılaştırır; Abdullah Ziya Kozanoğlu'nun *Savcı Bey*'ine, R. Ekrem Koçu'nun *Murat Reis'in Oğlu* ve *Balaban*'ına göndermelerde bulunarak Cemil Şevket Bey'le aynı düşüncede olmadığını belirtir.

"Bana gelince o sıralar polisiye romanın değilse bile, macera romanlarının tadına çoktan varmıştım. Murat Reis'in Oğlu'yla birlikte korsanlık hayatına karışmış, Savcı Bey'le Bizans'ta dolaşmış, Safiye Sultan'ın kendisi gibi Venedik'ten kaçırılmış erkek kardeşine İstanbul sokaklarında rastlayışını Balaban'da okumuştum." (İleri, 2011, 31).

1.4. Solmaz Hanım, Kimsesiz Okurlar İçin (İleri, 2011)

Solmaz Hanım, Kimsesiz Okurlar İçin romanında, 1930'lardan 1980'e uzanan bir dönemin siyasal ortamından, bireysel dünyalarına kadar yakın tarih anlatılır. Siyasal çalkantılar, kültürel çelişkilerle birlikte, Solmaz Hanım'ın yalnızlığına tanıklık edilir.

Selim İleri, bu romanda toplumsal sorunların bireysel yaşamlara etkilerini anlatır. Yazar, "yakın tarihimizi, ruhumuzu, bireysel grafiğimizi, siyasal çalkantılarımızı, kültürel çelişkilerimizi, inançlarımızı, neredeyse genetik sayılabilecek saplantılarımızı ele alarak onlara göndermelerde bulunur. Romanda anlatılan Solmaz Hanım, anlatıcının *Mavi Kanatlarınla Yalnız Benim Olsaydın*'da çocukluğunun Cihangir'ini

anlatırken söz ettiği kişilerden biridir. Okur Cemil Şevket Bey/ Aynalı Dolaba İki El Revolver' de olduğu gibi, romanda Solmaz Hanım'ın öyküsüyle birlikte ayrıca, Türkiye tarihinde de bir gezinti yapar.

Geçmiş Bir Daha Geri Gelmeyecek Zamanlar nehir romanlarında en çok iç göndermenin yapıldığı eser Solmaz Hanım Kimsesiz Okurlar İçin'dir. Kimi zaman bu serinin karakterleri vasıtasıyla gerçekleşen bu göndermeler kimi zaman da ortak yaşanmışlığın bir yeniden hatırlanması olarak karşımıza çıkar.

Bu romanda en çok gönderme yapılan kişi Ahmet Hâşim'dir. O şiirleriyle adeta Solmaz Hanım'ın bir ruh ikizi olarak hayat bulur eserde. Solmaz Hanım, Hâşim'in şiirleriyle özdeşlik kurar.

"Ahmet Hâşim'in son şiirlerini defterime yazıyorum.

...Dalınıp gidilmiş, yeniden ferahlıklar, iç aydınlanmaları taşımış bir dize, bir şiir, Ahmet Hâşim'in Havuz'u, Sonbahar'ı." (İleri, 2011, 37-38).

Solmaz'ın değişmez gönül mevsimi sonbahardır. Hâşim'in şiirleri Solmaz'ı sonsuz bir zamanda mesut etmese de teselli eder. Yazar, Hâşim'in şiirindeki tüm zamanların sonsuzluğa evrilmesini Solmaz'ın sonsuza olan umuduyla birleştirir. Solmaz'ın içinde şimdi'nin anlayamayacağı bir sonsuzluk duygusu vardır. Bu, yaşama sevincinden değil, her şeye rağmen "belki bir gün" umundandır. Sonsuz, Solmaz'da şimdi'nin acılarını gizleyen bir ruh örtüsüdür.

"Gece'yi okuduğu romanlarda arıyordu. Gece'yi Ahmet Hâşim Bey'in şiirinde arıyordu." (İleri, 2011, 125).

"Ahmet Hâşim'in akşam şiirlerinden, 'kamer' şiirlerinden çığlıklar devşiriyor, gönlü yıkıldıkça daha bir sürü şeyi, öncesiz ve sonrasız Gece'yle örtmek istiyordu." (İleri, 2011, 126).

Solmaz Hanım'ın Hâşim'e tutkunluğu onun ruh dünyasını belki de en iyi anlatan şiirleri Hâşim'in yazmasındandır. Yazar, burada, Solmaz Hanım'la Ahmet Hâşim'in duygu dünyalarını şiir köprüsüyle birbirine bağlar. Geceye karışan, geceyle bütünleşen bütün kadınlar güzeldir Hâşimde. Çünkü hepsinin gözlerinde hüznün vardır. Hissetmesini bilen kadın güzeldir şaire göre. Solmaz hisseden bir kadındır. Ahmet Hâşim Solmaz Hanım için bir sığınaktır.

...Solmaz Hanım'ın Ahmet Hâşim'e sığınışları söz konusuydu. ...'Bir gün okuyacaksınız; büyük bir şair. Benim şairim!...' diyordu.

Hâşim'in, kendini güzel bulmayan Solmaz Hanım'ın şairi olmasında Solmaz Hanım'ın okuduğu şiirlerinde kadınlara ait fiziksel özelliklere yer verilmemesi de etkili olmuş olabilir. Çünkü Solmaz, kendini güzel bulmaz ve günele karşı içten içe bir soğukluk hisseder.

Ahmet Hâşim, Solmaz Hanım için mesut bir yuvadır. (İleri, 2011, 126).

Solmaz Hanım, Hâşim'i okurken mesuttur; çünkü o "yuva"da kadınlar, melek gibi birer ışıktır adeta. Onlar gönüldeki üzüntüleri yatıştırmasını bilir. Dudaklarında ağlayan öpücükler vardır. Gözlerinde ise soru sessizliği. O kadınların ruhları gücenik akşamdan oluşmuş yoğun menekşelerdir. Solmaz Hanım, böylece "O Belde" şiirini kendi kelimeleriyle verir.

"Nereye? Ahmet Hâşim'in şiirindeki kuşlara, ay ışığına, mavi sulara yüzen sonbahara..." (İleri, 2011, 169).

Selim İleri, birçok romanında olduğu gibi burada da Türk edebiyatının önemli isimlerini anar. Abdülhak Hâmid'ler, Reşat Nuri'ler, Hüseyin Rahmi'ler, Kerime Nadir'ler, Yakup Kadri'ler... Her biri yeniden hayata döner Solmaz Hanım'ın kırgın dünyasında. Onlar Solmaz Hanım'ın en yakın ve sadık dostudur. Solmaz, hayata olan küskünlüğünü, kırgınlığını bu yazarlarda, yazarların eserlerinde bir nebze olsun unuttur.

"Hacle! O, Abdülhak Hamid'in şiiridir. Gelin odası. Makber'i yazarken bir yandan da Hacle'yi yazmıştır." (İleri, 2011, 105).

"Ve uzak bir aşka... geçmişte sönmüş Memduh Rıza aşkına dalıp gidiyordu.

Bu, İstiklal Harbi günlerinde başlamış, Vakit gazetesinde Çalıkluşu tefrika edilirken izdivaca kavuşmuş bir aşktı." (İleri, 2011, 138).

1.5. Daha Dün (İleri,2008).

Selim İleri'nin Geçmiş, Bir Daha Geri Gelmeyecek Zamanlar üst başlığını taşıyan roman dizisinin beşinci kitabı Daha Dün'dür. Dizinin önceki kitaplarındaki roman kişileri bu romanda tekrar karşımıza çıkar.

Romanın *Boğaziçi* bölümünde Cemil Şevket'in Yakup Kadri'nin *Kıralık Konak*'ına bir eleştirisi vardır. Bu, tam olarak Cemil Şevket'in romanı bir yönüyle eleştirmesidir.

"*Cemil Şevket Bey, 'Yakup Kadri Bey, o romanın ismini yanlış koymuştur, Kıralık Konak değil, Kıralık Yalı' diyordu. 'Çünkü bizde en evvel yalılar kiraya çıkarılmıştır. Konakları çok sonra...' (İleri, 2008, 53).*

Cemil Şevket'in ikircikli ruh hali, yaşam ve düşünüş şekli kalemine de tesir eder.

"*Fakat bazı günler her şey değişiyordu. Bazı anlatışlarda, Boğaziçi adeta bir kötülük beldesi oluyordu. Cemil Şevket Bey, Fikret'in 'Sis' ile yarışmak istercesine, Boğaziçi'ne ilençler yağdırıyordu.*" (İleri, 2008, 53).

Yaşlılık giderek hırçınlaşan bir Cemil Şevket vardır. Bu hırçınlık dönemin edebiyatçılarına ve onların *Boğaziçi* ile ilgili dikkatlerine yönelir.

"*Bazı anlatışlarda ise Boğaziçi'nde hiçbir yaz kalınmadığı ortaya çıkıyordu. 'Daha önce birçok yazı orada geçirdiğinizi söylemişsiniz' denecek olsa, Muharrir Cemil Şevket birden köpürüyor 'Sen beni o sahtekârla karıştırıyorsun' yanıtını veriyordu. Sahtekâr, Geçmiş Zaman Yazarı'nın ta kendisiydi. Bazan 'sahtekâr' a Yahya Kemal de eşlik ediyordu.... Genç romancı Kemal Tahir! Hani sınıfsız toplumduk...? Sonra Fikret'e de kızmaya başlamış, gidip Âşiyân'da niye oturdu diye.*" (İleri, 2008, 54-55).

Yazar, *Kıralık Konak*'ın romantik, ağır başlı, şair ruhlu, mazlum Hakkı Celis'le, yakışıklı erkek, kadıncıl, ten zevklerine adanmış düşkün, kumarbaz ve serseri Faik Bey karşıtlığına, dikkat çeker.

"*Zaten Yakup Kadri, böylesi kimlik karşıtlıklarını bütün yapıtında koruyacak, hemen her romanında, Hakkı Celis'i andırır kişilikler gereksinecekti. Onunla Hüküm Gecesi'nin Ahmet Kerim'i, Sodom ve Gomore'nin Necdet'i, Ankara'nın Neşet Sabit'i arasında benzerlik, hattâ özdeşlik, birdeşlik kurabiliriz.*" (İleri, 2008, 68).

Aynı bölümde, anlatıcı yazar, *Kıralık Konak*'ın başlangıcını çözümlenmeye çalıştığından bahseder. Ona göre bu başlangıç, durgun, olaysız, geniş zamana yayılmış ve Proust'u çağrıştıran bir başlangıçtır. *Kıralık Konak*'ın Naim Efendi'si, geçmişe, ilk gençlik yıllarına özlem duyarken şimdiden de şikâyetçidir. Nitekim Naim Efendi'nin bütün hatıraları, bütün zevkleri, bütün muhabbetleri, kendisini güldüren ve ağlatan her şey mutlaka bundan kırk sene evveline aittir. Selim İleri, Onun " *Ne yaşayışın, ne düşünüşün, ne giyinişin üslubu kaldı; her şey gelenek dışına çıktı; her beyni tatsız ve soysuz bir Arnuvo ve bir Rokoko merakı saldı; binalarımız, eşyalarımız, elbiselerimiz gibi ahlakımız, terbiyemizde rokokolaştı.*" sözlerine göndermede bulunur (Karaosmanoğlu, 2014, 11-21).

"*Rokokolaşmak... Bu çok hoşuma giderdi. Sanki müzikalitesi vardı. Ankara romanında da sürüp gidiyordu.*" (İleri, 2008, 73).

Yakup Kadri'nin bu kavramı Selim İleri'yi onun *Ankara* romanına götürür. Bu eserde de aynı kavramın kullanıldığına dikkat çeken yazar *Ankara* romanındaki "Birçok binanın cepheleri sakalını bıyığını traş eden bu adamların yüzleri değişiyor, düzelp sadeleşiyordu. Fakat, bu modern zevki evlerin içine doğru sokulurken acayip bir soysuzluğa uğruyor, adeta rokokolaşiyordu." cümlelerine göndermelerde bulunur ve bu kavram üzerinden soysuzlaşma üzerinde düşündüğünü belirtir (Karaosmanoğlu, 1983, 121-122).

Yazara göre *Kıralık Konak*'ın yan kişileri, Cemil, Belkıs Hanım, Nuriye ve Neyyire kardeşler, Macit Bey, ötekiler hep cinselliğin tutsağıdırlar. Seçimlerinde ve tercihlerinde geçişken bir cinsellik vardır. Yakup Kadri'nin bu tutumunu yazar, onun diğer eserlerinde de fark ettiğini belirtir ve "Aynı tutum Sodom ve Gomore'de de karşıma çıkacaktı. Hele Hüküm Gecesi, Ömer Bey'in konağındaki çağrı sahnesinde, iyice ayrıksı, yoldan çıkmış cinsel istekleri sergiliyordu." diyerek Yakup Kadri'nin insan zaafını ve dramını aradan çektiğini, geleneksel ahlâkın söylemiyle konuşmaya koyulduğunu ifade eder (İleri, 2008, 73). Bu şekilde Yakup Kadri'nin "günah ve günahkârlık"ı sergilediğine değinen yazar, onun bu halde ferdin, roman kişinin dramını çözümlenmeden bıraktığına dikkat çeker.

Avnussalâh bölümünde Selim İleri, Hüseyin Rahmi'nin *Utanmaz Adam* romanına ve onun karakteri *Avnussalâh*'a göndermelerde bulunur ve Cemil Şevket Bey'le onu konuşturur. Onun hayata bakışını sorgulayan, sonra onu kendine yakın hissedenden Cemil Şevket Bey, yaşlılığında daha çok hissettiği yoksulluğunu ve yalnızlığını yeniden *Avnussalâh* üzerinden düşünür. *Avnussalâh*'ın yaşam felsefesini bir bütün olarak ifade etmek gerektiğinde: "Hayat insanların hemcinsleriyle giriştikleri bir çıkar mücadelesidir. Hayatta kalmak, insanın tabiatının bir gereğidir; bu nedenle hayatta kalmak adına her şeyi yapması gayet normaldir. Gücü elinde bulundurmanın güçsüzü sömürmesi, akıllı ya da uyanık olanın diğerlerini kandırması söz konusu içgüdüünün hayata yansımalarıdır. Moral değerler olarak niteleyebileceğimiz bütün inanç sistemleri hayatta kalmak

ıçgüdüüsü ile bir arada düşünülürğünde ikincil konumdadırlar. Tarih boyunca insanlar ve milletler arasındaki ilişkiler de bunu doğrular niteliktedir." (Kaygana, 2008, 74).

Cemil Şevket Bey, Hüseyin Rahmi'yle Avnussalâh üzerinde sohbet eder. Onun Hüseyin Rahmi'nin mahrem arkadaşı Miralay Hulisi olabileceğini düşünür ancak sonra bu düşüncesinden, niye böyle düşündüğünü düşünerek vazgeçer.

1.6. Kırık Deniz Kabukları (İleri, 2009).

Halit Ziya'nın intihar eden oğlu Halil Vedad'ın öyküsünü anlattığı "Bir Acı Hikâye" eksenindeki kurgudan oluşur. Yazar romanıyla *Bir Acı Hikâye* arasındaki bağı; "Kırk yılı aşkın çabama bakıyorum, her kitapta başka kitapların, beni yıllarca sarıp sarmalamış edebi eserlerin yansımalarını çözümlenmeye çalışıyorum. Hele bir iki romanım var ki, doğrudan doğruya edebi eserden kaynaklamış. Halit Ziya'nın *Bir Acı Hikâye*'si olmasaydı Kırık Deniz Kabukları'nı yazamazdım..." şeklinde açıklar. Romanda Halit Ziya ve oğlunun yaşamıyla birlikte, 1930'lu yılların edebiyat, siyaset çevrelerindeki ilişkiler anlatılır. Halil Vedad'ın yaşamdan vazgeçşi, yabancılaşmanın bir sonucu olmaktan çok, somut nedenlere dayanan bir intihardır. Haklı bir yaşama sahip olduğunu duyumsayan Halil Vedad, intiharıyla kendisine yapılan haksızlıklara, iktidara başkaldırır."

Murat Koç'un ifade ettiği gibi yazarlar esere, yazdıkları eserlerin kahramanlarıyla beraber bir kahraman olarak girerler (Koç, 2003, 15). Örneğin Halit Ziya yazan ve yaşayan bir insan olarak vardır. Selim İleri metnini oluştururken onun yaşadıklarını yazdığını zaman zaman da yazdıklarını yaşadığını düşünür. Roman kahramanlarıyla Halit Ziya'nın çocukları arasında paralellikler kurulur ve yazarın Oscar Wilde'dan aktardığı: "Hiç şüphe yok, hayat romanları değil, romanlar hayatı yapıyor." sözü bu noktada devreye girer. Bu sözle adeta Halit Ziya'nın kendi romanlarıyla oğluna bir hayat hazırladığı düşündürülür. Romanda, melankolik bir yalnızlıkla geçmiş özeleyen bireylerin ruhsal yalnızlıklarıyla başlayan tükenişlerine tanık olunur.

Mavi Kanatlarınla Yalnız Benim Olsaydın' da Abdülhak Şinasi Hisar'ın romanları ve çevresinde kurulu ilişkilerin öyküsünü yansıtmayı amaçlayan Selim İleri, Mediha Hanım ve anlatıcı kahraman olarak iki şahıs yaratır. Anlatıcı kahramanın piyano hocası olan Mediha Hanım, aynı zamanda ona çeşitli kitaplar vermektedir. *Kırık Deniz Kabukları*, anlatıcı kahramanın bu kitaplar hakkındaki izlenimlerinden oluşur. Anlatıcı kahraman anlattıklarının eksenine Halit Ziya'nın oğlu Halil Vedad'ın hayatı ve ölümünü koyar. Yazar Halit Ziya'dan başka ayrıca, Halide Edib, Mehmet Rauf, Yakup Kadri gibi yazarların romanlarının okuma öykülerini anlatırken önem verdiği pasajları başka bir kurguyla oluşturulabileceğini hayal eder, romanlardaki kahramanlar için başka sonlar hazırlar.

"Çok defa, sonuna kadar okuyup sonlarını da öğrendiğim romanların, çoktan bitmiş öykülerin kişilerini yeni bir hayatta yaşatabileceğim kuruntusuna kapıldım." (İleri, 2009,2).

Kırık Deniz Kabukları; Geçmiş, Bir Daha Geri Gelmeyecek Zamanlar dizisinin dışında olmakla birlikte, biçim ve içerik bakımından diziyeye çok uzak bir roman değildir. Dizideki romanlar, yazarın kendi kişisel zamanından yola çıkılarak kurgulanırken, bu roman ağırlıklı olarak Halil Vedad'ın dünyasını anlatır. Selim İleri bu romanda Halit Ziya'nın intihar eden oğlu ile ilgili *Bir Acı Hikâye*'yi yeniden yorumlayarak bir metin kurar. *Mai ve Siyah* (1897), *Aşk-ı Memnu* (1900), *Eylül* (1901), *Nur Baba* (1922) gibi okuduğu kitaplardan iyi bir okur olduğu anlaşılan anlatıcı, öykünün merkezine Halil Vedad'ın öyküsünü yerleştirir. Bu öyküyle birlikte, içinde Atatürk'ün de yer aldığı dönemin bazı önemli isimlerinden de bahsedilir.

Daha önce incelediğimiz eserlerinde olduğu gibi bu romanında da yazar karakterleriyle özdeşlik, duygudaşlık kurar. Meselâ *Aşk-ı Memnu*'nun Bihter'i.

"Fiyongalı, kordelalı, eprik madalyonda şimdi Bihter beliriyordu. Bihter'in öyle günleri, öyle mutlusuzlukları vardı ki ; Halit Ziya adı nerede geçse, bu sahneleri, uzun bir kışın siyah günlerini genç kadın yanı başımda yaşamışçasına bana yakın gelirdi." (İleri, 2009,24).

Anlatıcı kahraman, Mehmed Rauf'u, hep Eylül'üyle sarsılırken gördüğünü ifade eder ve onun sanki sadece Eylül'ü için yeryüzüne gelmiş, önce ve sonra yazdıklarını hep Eylül'ün şöhretini sürdürebilmek uğruna bizlere sunmuştur. Anlatıcı kahraman, edebiyat tarihlerinden bildiğimiz Mehmed Rauf'a yeni görünüşler verir. Bahriyeli olan Mehmed Rauf'u İtalyan gemisinin çarçbaşısının karısıyla ilişki kurmuş

gösterir. Ve bu hayallerini fanteziler halinde sunar. Selim İleri, roman kahramanları kadar o romanların yazarları üzerinde de durur. Bu romanda Mehmed Rauf ve Halit Ziya üzerinde durduğu yazarlardır.

1.7. Bu Yalan Tango (İleri, 2010)

Roman, 'genç yazar' Ufuk Işık'ın doksan yaşına girmek üzere olan yazar Fatma Asaf'la bir armağan kitap için yaptığı söyleşi ekseninde gelişir. Eser, bir yandan iletişimsizlik yüzünden yaşanmamış, yarım kalmış ama izleri doksan yıllık bir ömürden hiç silinmemiş bir aşkın romandır. Yazarlık hayatına aşk romanları yazmak zorunda kalarak başlayıp evlenip maddi rahatlığa erdikten sonra da yazdıklarından mutlu olamamış Fatma Asaf'ın eleştirmen Fikret Demiray'la hiç yaşayamadığı ama hiç de vazgeçemediği aşkın romanı. Öte yandan kısa bir Türkiye tarihi. Türk edebiyatının, değişen sanat dünyasının hikâyesi.

Bu Yalan Tango'da edebiyat ve kültür dünyamızı şekillendiren, isimler, eserler oldukça fazla yer eder. Fatma Asaf karakteri Peride Celal'i andırır. Ama Fatma Asaf bir Peride Celal'dir denilirse yanlış olur. Onun birçok eserine göndermelerde bulunulsa da Selim İleri'nin edebiyatıyla özdeşleşmiş "yeniden inşa" gerçekliği göz ardı edilmemelidir. Anlatının kendi iç gerçekliği bulunduğunu ve bir edebi eser olması sebebiyle esinleyenin gerçekliği ile tümüyle örtüşmek gibi bir zorunluluk taşımadığını da belirtmek gerekir.

Türkiye'de yazar olmanın sancılı olduğunu düşünen Fatma Asaf, okur kitlesini ve entelektüel kesimi de bu çerçevede sorgular. Nitekim "*Ekmek kavgasındaki Orhan Kemal'e bitti, bitti!, kendini tekrarlıyor! diyen de bunlardı. Belki asıl bunları konuşmak gerekiyor. Rakı sofralarının ucuz, bayağı şakalarını, çekiştirmelerini. Türkiye'nin Fatma Asaf'a ihtiyacı yoktu. Türkiye koskoca Orhan Kemal'a yazmak yaşamak... Yazarlık hakkı tanımamıştı.*" (İleri, 2010, 82) ifadeleri de yazarların hak ettikleri değerleri görmemelerine ve "*ekmek parası için süründürülmelerine*" ilişkin eleştirel ve kırgın bir bakış açısının ifade edilmesidir. (Kanter, 2014, 12).

1.8. Mel'un (İleri, 2013)

Mel'un Selim İleri'nin incelediğimiz son romanıdır. Temelini Türkiye toplumunun değişmez ikiliklerinin, bölünmüşlüklerinin oluşturduğu eser, toplumsal hafızanın ideolojik saplantılarla bölündüğü konuları merkeze alır. Dilde sadeleşme sorunsalından, reddi tarih anlayışına, Osmanlı-Cumhuriyet kopukluğundan, Doğu- Batı çatışmasına kadar yıllarca toplum olarak sürüklediğimiz ve asla çözüme kavuşmayan meseleler Sayru Usman'ın günlükleriyle okura ulaşır. Roman, aynı zamanda günümüz edebiyat ortamına ve anlayışına da çokça göndermelerde bulunur.

Roman boyunca Sayru Usman yedi defter doldurur; *Cahide Sonku'yu, Muhsin Ertuğrul'u, Nurullah Ataç'ı, Tevfik Fikret'i, Fuad Köprülü'yü, Dante'yi, Abdülhak Hâmid Tarhan'ı, Shakespear'ı yazdı... Bu kadar da değil; hiçbir şey yazamadığı zaman kendini Londra'nun sefil mahallerine atan yazarları, tumarhaneler hikâye çıkarıp 'asrın romancısı' olanları... Şark'la Garp arasında laf ebeliği yapanları... Riyakarlar, yalancılar, satıcılar, yazıcılar, ruh emenler, hayal kırıklar, tarih satanlar... Resim, edebiyat, tiyatro, sinema ve Osmanlı tarihinden, tarih yazıcılığına, günümüz yayıncılık dünyasının 'leş'liğinden nasıl da belleksiz bir toplum olduğumuza dair ağır cümleler kur"ar. (Oral, 2013).*

Sayru Usman, tıpkı Selim İleri'nin Ufuk Işık'ı, Solmaz Hanım'ı, Cemil Şevket Bey'i gibi okuduklarını özümseyen bir kitapseverdir. Okuduğu kitapların insanlarından başka kimsesi olmayan Sayru, yaşadığı cınnet toplumunda tercih edilmiş bir yalnızlığı giydirir hayatına. O, gerçek hayattan çok kitaplarla kurduğu ve kendi kalbinde inşa ettiği yaşam odasında hayatını devam ettirir. İşte, o yaşam odasında etkisinden kurtulamadığı bir romandır *Kiralık Konak*. Selim İleri, bu esere daha önceki birçok romanında da gönderme yapmıştır.

"*Kitaplar, yalnız kitaplar! Kitapların insanlarıyla arkadaş olmuştum. Kitapların insanlarıyla sarmaş dolaş... Kâh Hakkı Celis gibi Seniha için yanıp tutuşuyor, kâh liseyi yeni bitirmiş Frederic Morceau'yla gönül eğitiminden geçiyorduk.*" (İleri, 2013, 12).

Sayru'nun nefeslendiği yer hatıralarıdır. Selim İleri, hatıraları, aslında maziyi, yaşayan ve onları yaşatan bir yazardır. Bu, maziyi putlaştırmak veya ona kutsallık atfetmek değildir. Selim İleri, mâzinin âtiye taşınmasını ve ikisinin birlikte yaşamasını ister. Sayru Usman, tarihin dokusunu, kokusunu şimdide görmek ister. Ona göre şimdi, ancak geçmişle bir bütünlük oluşturduğunda bir anlam kazanır. Sayru, yaşadığı dünyanın tarihine ihanetini gördüğünde yine yaşam odasına çekilir ve şiirlerle, edebiyatla yaşar.

"Yahya Kemal'in Kandilli mısralarını mırıldanarak, fakat bir türlü ezberden söyleyemeyerek lokantaya geldim." (İleri, 2013, 14).

Terapi seanslarını ihmal ettiğinden git gide hayalle gerçeği ayırt edemez hale gelen Sayru, günlüklerinde ağırlıklı olarak, âşık olduğu iki kadın Sarah Bernhard ve Cahide Sonku'yu; biri öz biri üvey iki annesi Havva ve Jülide'yi; seviştiği iki kadın Kette ve Abanoz Sokak'taki oksijen sarışınını; özetle içinden çıkamadığı bu 'ikilikleri' ve kimi 'şüpheleri', emin olamama hallerini anlatır. Bu hallerinde bile okuduklarının etkisindedir.

"Kette etli butlu, sağlığı yerinde, varda kosta bir kızdı. Halbuki Necib'le Süreyya'nın yine Konkordiya'da dinledikleri solgun genç kız ince hastalıklıdır." (İleri, 2013, 22).

"Ayrıca Kette o günlerde mektepten Behlül adlı bir çocukla da çıkıyordu, zannedirim." (İleri, 2013, 14).

Sayru'ya bir ikinci isim bulunacak olsa bu isim "Sakinmaz" olurdu. O, hem kendine hem de her şeye karşı açık sözlüdür. Yıllarca gizlediği, içinde sakladığı her şeyi artık açıkça söylemektedir. Zira, yaşadığı toplum onun bu derin ve vakur suskunluğunu hak etmemektedir. O, bugününe söyleyeceklerini geçmişten alır. Ve onun geçmişi okuduğu romanlar, yazdığı ama okur sayfasında bile yayınlanmayan görüşleridir. Kette'ye duyduğu aşksız şehveti iç dünyasında sorgular ve yine kendine has bir cevapla bu sorgulamayı Mehmet Rauf'un Eylül'üyle bitirir.

"Desene, senin derdin baldıracak. Kimin, hangimizin değil ki! Rauf'un ince hastalıklar kondurması, verem edebiyatına yenik düşmesindedir. Düşünün, müteverrim bir kız bağıra çağıra tiz perdeden, hançeresini yırtarak, opera şarkıları (arya, aria) söylüyor." (İleri, 2013, 22).

Sayru, ironik hayat tarzı ve trajik ruh haliyle aslında yaşadığı toplumla dalga geçer. İnsanların daha büyük acıları varken günü birlik anlamsız tartışmalarla ömür tüketenlerle sorunludur Sayru. O tartışmalardan biri de Abdülhamid'in sakalını, bıyığını boyayıp boyamadığıdır. Bir kısım insanlar bunu hakaret kabul edip nefretle reddederken diğer bir kısım insanlar da bunu büyük bir küçümsemeyle kabul edip Hakan'ı kendilerince tarih nezdinde değersizleştirir. Sayru bir yargıda bulunmaz. Sayru hiçbir konuda yol gösterici veya son sözü söyleyici olarak görmez kendini. O sadece meseleleri kimi zaman ironik, kimi zaman trajik bir biçimde sahneye koyar. Ancak, kaynağı yine okuduklarıdır. Aslında bu haliyle Sayru, insanları kitaba ve onların dünyasına yönlendirir. Yazar, bu tartışmaya Halit Ziya'nın *Tarih ve Saray*'ına gönderme yaparak katılır.

"Bunların (padişahların) bıyık, sakal boyama iştiyakı imparatorluğun son asrında mıdır? Sultan Reşad, Halit Ziya anılarında anlatır, koskoca Aşk-ı Memnû romancısına, 'Niye sakalınızı, bıyığınızı boyamıyorsunuz, diye sorar ve çeşitli boyalar tavsiye eder.' (İleri, 2013, 29).

Sayru okuluyla Burgaz'da Sait Faik'in müzeleştirilen evine gider. Düzenli olsa da bakımsız ve metruk bir yer olmuştur Sait Faik'in evi. Yazar, kendi değerlerimize karşı ilgisizliğimize dikkat çeker ve Ahmet Hâşim'in *Frankfurt Seyahatnamesi*'ne gönderme yaparak bizim sahip çıkmadığımız toplumsal kıymetlerimize Almanların nasıl sahip çıktığını ifade eder.

"Halbuki Goethe'nin Frankfurt'taki evi -Hâşim yalan söylemiyorsa- büyük şair dün sabah oradan ayrılmış gibidir." (İleri, 2013, 44).

"Goethe'nin evini ziyaret etmiş Hâşim gülmektedir, çünkü bunca sene sonra Darülbeydi hâlâ müesseseye olamamış. Darülbeydi'den beklenen bütün başarı yurt dışında eser seyreden, Avrupa sahneleri koklayan Muhsin'le ölçülüp biçilmekte. Faust'un mürekkep lekelerine hayran kalmış Hâşim buna gülüyor ve diyor ki, ileri memleketlerde şahısların varlığı değil, kurumlaşabilmek önemlidir..."

Selim İleri, sadece dilin değil her türlü sosyal değişim ve gelişimin bir sürece yayıldığına anlamlı ve faydalı olabileceğini düşünür. Dil gibi canlı bir varlığın üzerinde mühendislik çalışmalarını faydasız bulur. Roman boyunca Nurullah Ataç'ın dilde sadeleşme fikrine karşı durur. Sayru'ya göre Türkçe Türkçedir ve bunun özü veya özüsü olmaz. Dil, kendi doğası ve gerçekliği içinde kendini yeniler. Yazar da dildeki özleştirme çabalarına hep uzak durduğunu belirtir: "Nurullah Bey'in filciklerine hiçbir zaman meyletmedim, rağbet göstermedim." (İleri, 2013, 52).

Sayru Usman kimsenin okumadığı ve anlamadığı bir yazardır. Bunun için özel bir çaba sarf etmez. Çünkü Sayru kendisidir. Kimseye özenmez ve asla yapmacık bir tavır takınmaz. Aslında en iyi kendisi biliyordur edebiyata ve sanata kıymet veren yazarların kıymetsizliğini. Son dönemlerde Kübra Dalkılıç

adında on yedi yaşında bir yazar tarihi merkeze alan bir romanıyla herkesin dikkatini çeker. Kitaplar meyve sebze reyonlarında bile "kapış kapış" satılmaktadır. Yazar, okuduğu ve hem içerik ve mantık hatalarıyla hem de birçok bilgi yanlışlığıyla dolu eserin bu kadar ilgi görmesine şaşırır. Ve edebiyat ortamının bugün geldiği noktayı vurgular.

"Demek Rauf'la Eylül'le, Halit Ziya'yla açtığımız yüzyılı Kübra Erkılıç'la kapatıyoruz yahut onunla yeni bir yüzyıl açıyoruz." (İleri, 2013, 56).

"Hâmid Beyefendi'yi Şair-i Âzam ve Ulu Şair yapan güzel zamanlar artık geçmiş ve şimdi şarlatanlar çağı başlamıştır." Yazar bu "şarlatanlar çağı"na karşı Fikret'in Mâzi- Âti'sini kendi kendine tekrarlayarak cevap verir. (İleri, 2013, 232).

"Sen koşarsın, kırık, ezik, muğber,

Ellerin şerha şerha, bağrın hûn,

Büsbütün teşne, büsbütün yorgun." (İleri, 2013, 255).

Yazar, bugün yapılan sanata ve edebiyata karşı vurdumduymazlık hastalığının sadece edebiyat ve sanata değil, tarihe ve onun kıymetli miraslarına da sirayet ettiğini düşünür. Sayru, Halide Edib'e olan hürmetinin de etkisiyle Sinekli Bakkal sokağına gider. Bu sokağın kendisinde bir ömür boyu yaşadığını söyleyen Sayru Usman, kendisinde yaşattığı Sinekli Bakkal sokağının acımasızca öldürüldüğünü görür.

"Hiçbirini bulamadım, buralara kadar boş yere geldiğime yandım. Ne mor salkım çardağı, ne çeşme, ne beyaz ince minareli küçük semt camii..." (İleri, 2013, 341).

Yazara göre son yıllarda Türkiye'de, hattâ belki de tüm dünyada meydana gelen hadise; edebiyat alanında sadece "satmak" amacının önemli hale gelmesidir. Dünyada bunun karşı cephesinin de olduğunu belirten yazar, bizde bu cephenin tamamen kaybolduğu düşüncesindedir. Bunun zaman içinde çok ağır bir ödentisi olacağını belirten yazar, şimdiye kadar Türkiye'de hiçbir zaman edebi değeri yüksek kitaplar çok okunmadığını ama onların önlerinin açık olduğunu ve bu kitapların birer ufuk olduğunu söyler. Yazar, edebiyatta tek gayenin maddî kazanç olmasını çok yıpratıcı bulur.

"Araba Sevdası'yımsı! Ona biçtiğin edebî kıymeti sen kendin uydurdun. Mağrur kibirli Ekrem'in Bihruz Bey'le insafsızca alay ettiğini bile bile Bihruz'a acıdığını ileri sürdün. Kendisi alafranga yaşarken, başkaları alafranga yaşamasın diye Bihruz'un alafrangalığıyla alay ediyordu." Yazar böylece, sanatın metalaşmasını tenkit eder. (İleri, 2013, 115).

Selim İleri, eserlerinde en çok göndermeler bulunan yazarlardandır. Okuduklarının kendindeki tortusuyla yazdıklarını inşa eden yazar, hemen her eserinde okuma dünyasının yansımalarını belli eder. Bu eserde de Halit Ziya'dan, Sait Faik'e, Ömer Seyfettin'den, Hüseyin Rahmi'ye pek çok yazara, ismen veya eserleri vasıtasıyla göndermelerde bulunur.

"Sen Aşk-ı Memnu'u da pek severdin. Bihter'e Nihal'e, Habeş Beşir'e, Adnan Bey'e, Matmazel dö Kurton'a, hattâ Firdevs Hanım'a ince ince acırdın." (İleri, 2013, 115).

"Hüseyin Rahmi Bey'in mahalle karılarına yaraşır bir sahne. Üstelik, âdab ve edebiyatla ikide birde iftihar ettiğimiz Osmanlı sarayında geçiyor." (İleri, 2013, 192).

SONUÇ

Yazarın incelediğimiz romanlarında var olan metinlerarası öğelerle roman kişilerinin düşünce dünyasını okuyucuya sezdirenen tavır, yazarın kültürel anlamda donanımlı okur beklentisini ortaya koyar. Bir metnin okunmasında okurun kültürel birikiminin rolü önemlidir. Bir kurmaca metnin temel kavramsal örgüsünü bir akademik çalışmaya uygularken metni güdümlerle doğru yönlendirebilmek, alımlayanın yorum yeteneğine, okuma birikimine bağlı bir etkinliktir. (Göktürk, 1997, 124).

Bilinçaltı, Selim İleri'nin eserlerinde önemli bir etkidir. Yazarın incelediğimiz eserlerinde bilinçaltı ve duyumsamanın önemli rolü vardır. Anlatılarında özgünlük esasına bağlı kalan, incelediğimiz bu eserlerinde postmodernist eğilimlerden uzak duran Selim İleri'de metinlerarasılık, bilinçaltına yerleşmiş olan kişiler, olaylar, okuduğu eserler ya da o eserlere ait cümle kalıpları veya sözcüklerin çağrışımlarla bilinç düzeyine çıkması şeklinde görülür. Selim İleri'nin kendi anlatısıyla, anımsadığı diğer metinler arasında kurduğu bellek diyalektiği onun romanlarının önemli bir özelliğidir. Başka bir ifadeyle, Selim İleri

romanlarında, daha önce yazılmış metinlerden anımsadığı kesitleri kullanmayı seven bir tavra sahiptir. (Mengi, 2009, 220).

Selim İleri'nin romanlarında edebiyat dünyasına büyük ölçüde yer verilmiştir. Metinlerarasılığın bu kadar yoğun kullanılması, Selim İleri'nin roman kişileriyle doğrudan ilgilidir. İlk romanlarından başlayarak, roman kişilerinin sanat ve edebiyat çevrelerinden kişiler olduğu düşünülürse, yazarın yine bu çevrelere göndermeler yapması olağandır. Bu kişiler ülke gündemini, sosyal ve siyasal olayları doğrudan izleyen sanatçı/aydın kişilerdir. Kimi zaman kahramanlardan biri yazardır; *Cemil Şevket Bey Aynalı Dolaba İki El Revolver*'de Cemil Şevket Bey, kimi zaman okunan bir roman veya hikâye; *Kıskanmak*, "Bir Acı Hikâye" ... kurgu dünyasına taşınır. Bütün bunlarla kurgu ve edebiyat kültürü içi içe girer. Örneğin, *Cemil Şevket Bey/Aynalı Dolaba İki El Revolver* romanının başkişileri Süha Rikkat ve Cemil Şevket, romancıdır. Okur, bu kişilerin okuduğu ve etkilendiği eserler ve sanatçılarla birlikte, sanat ve düşünce dünyasından kişilere, durumlara ya da olaylara yapılan göndermelerle karşılaşır.

Selim İleri, sonraki romanlarının çoğunda Hande Ögüt'ün ifadesiyle geçmiş zamanın ve o zaman içinde yaratılmış romanların, kişilerin, olayların izini sürerken diğer taraftan dış gerçeklikteki nesnel zamanı yazınsal zamana dönüştüren bir yaratım sürecine odaklanır. (Ögüt, 2007, 11,23-27).

Cemil Şevket Bey Aynalı Dolaba İki El Revolver'de edebiyat dünyası, anlatılan olaylara hâkim bir konumdadır. Romanın içinde başka bir roman anlatılır. Cemil Şevket Bey'in özendiği romancılardan, sarayda roman dinleme alışkanlığı olan padişahın, tefrika romanlardan, *Kamelyalı Kadın*'dan, *Ölmüş Bir Muharririn Evrâk-ı Metrûkesi*'den, Fuad Ömer'in *Her Şey Veda Etmek İçin*'inden, *Çalığışu*'ndan söz eden; Ahmet Hamdi Tanpınar'ın 'Benim çocukluğumun belli başlı imtiyazı hürriyetti.' sözü ile başlayan ve Sami Paşazade'nin *Sergüzeşt*'inden alınmış 'Hürriyetine!' sözüyle biter roman.

Mavi Kanatlarınla Yalnız Benim Olsaydın romanı, geçmiş zamanı ve "Geçmiş Zaman Yazarı" olarak Abdülhak Şinasi Hisar'ı anlatırken, anlatı eksenini *Nilgün*'den hareketle inşa edilir. Anılardan kurulmuş olan *Mavi Kanatlarınla Yalnız Benim Olsaydın*'da oldukça zengin bir edebiyat atmosferi vardır. Edebiyatçılarla ilgili anılara ve romanların çağrıştırdıklarına göndermeler yapılır. Yakup Kadri, Refik Halit, Mehmet Rauf, Hüseyin Rahmi Gürpınar, Kerime Nadir, Halit Ziya, Garip Şiiri, M. Turhan, Osmanlı Rasputin'i Cinci Hoca'yla *Safiye Sultan*, *Katibim*, Ahmet Haşim, *Göl Saatleri*, *Aşk-ı Memnu*'daki Behlül, *Eylül*, *Sergüzeşt*, *Nesli Ahîr*, *Selma ve Gölgesi*, *Çalığışu*, *Romeo ve Juliet*, *Mavi Kuş*, *Uđi*, *Damga*, *Türk Prensesi Nilgün*, *Kamelyalı Kadın*, *Mapa Melikesi Nilgün*, *Nilgün'ün Sonu*, *Makber*, *Hacle*, *Diyorlar ki*, *Bugün de Diyolar ki*, *Fahim Bey ve Biz*, *Boğaziçi Mehtapları*, Halide Edip, Şükûfe Nihal, Reşat Nuri, Abdülhak Hamid, Abdülhak Şinasi Hisar, Şair Niğâr Hanım, Marcel Proust, Anatole France, Ş.Sami Bey,V.N., A.C. Bey, B.A., vs. isimler edebiyat dünyasının anımsanan isimleridir. Roman, yazarın çocukluk yıllarından anımsadıkları ve Melek Hala'nın süzgecinden geçmiş anılar üzerine kurulmuştur. Bu anılarda Türk edebiyatının pek çok eserleri üzerinde yeniden çeşitlemeler yapılır. Edebiyat dünyasından anlatılan kişi ve yapıtlar farklı bir bakış açısıyla yeniden değerlendirilirken romanın malzemesi olurlar. Bütün bunlarda geçmişin edebiyatıyla güncel edebiyata canlılık kazandırma amaçlanır. Böylece edebiyat eserleri kültür dünyasına yeniden kazandırılacaktır.

Selim İleri, geçmişe sığınmak yerine, tam tersine geçmişle hesaplaşmayı göze alır. Örneğin *Mavi Kanatlarınla Yalnız Benim Olsaydın*, *Kırık Deniz Kabukları* ya da *Gramofon Hâlâ Çalıyor'da*, Abdülhak Şinasi, Hüseyin Rahmi gibi yazarları, günün sorunlarına eklemeyerek yeniden gündeme getirirken Cumhuriyet'in kültürel dönüşümlerinin olumlu ve olumsuz yanlarını tartışmaya açar. (Oktay, 1998, 223). *Kırık Deniz Kabukları*'nda, grafik sanatçısı İhap Hulusi'nin bir çiziminden yola çıkar. Romanın ekseninde, Halit Ziya'nın *Bir Acı Hikâye* adlı eseri ve intihar eden oğlu Halil Vedad vardır. Böylece bir yazar ve oğlu Selim İleri tarafından yeniden işlenir.

Metinlerarası görünümeler Selim İleri'de genellikle benzerlik, aykırılık, duygudaşlık ve empati bağıntılarıyla kurulur. *Kıskanmak*'la oluşturulan metinlerarası görünümeler hem konu hem de karakter arasındaki ilişki düzeyinde gerçekleşir. *Cemil Şevket Bey*, *Aynalı Dolaba İki El Revolver*'de Solmaz isimli kahramanın *Kıskanmak*'ın *Seniha*'yla, kendi benzeriyle, bir çatışma içinde olduğu görülür. Kendi benzeriyle çatışma metinlerarası görünümelerde rastlanan çok sık bir durum değildir. Solmaz'ın *Seniha*'yla çatışmasının nedeni *Seniha*'nın her şeyi kabulleniş tavrına karşın Solmaz'ın hayata ve yaşananlara karşı "isyan"lı duruşudur. Aralarındaki kader birliğine, fiziksel ve psikolojik benzerliklere rağmen Selim İleri'de, bu iki karakter farklılaşır. Solmaz, hem *Seniha*'ya hem de aslında yazara karşı bir "dikduruş" hatta dikleniş

içerisindedir. Bu dikleniş hem Seniha'nın hem de yazarın güzel-çirkin savaşında çirkinin yenilgiyi suskun kabullenışı konusundadır. Zira Solmaz, bu savaşı güzel ile çirkin arasında değil insanla kaderi arasında görür. Solmaz'ın güzel-çirkin karşıtlığından meseleyi soyut bir zemine, kadere, taşınması Seniha'yla ayrışmalarının temelini oluşturur. Seniha, güzel olan her şeyden intikam alma peşindeyken Solmaz, bu intikama cesaret edemez, ya da intikam alacak bir nefrete dönüşmemiştir içindeki savaş hali ve somut dünyada vermediği savaşı kaderine karşı ruh dünyasında ve tahayyülünde verir. Seniha'nın *Solmaz Hanım, Kimsesiz Okurlar İçin*'deki kendi benzeri Cemil Şevket Bey'dir. Her iki karakter de kıskançlık temelinde birleşir. Ancak bu birleşmeden hemen sonra yollar yeniden ayrılır. Çünkü Seniha'da kıskançlık, bilinçli ötekileşme tavrına evrilirken (Kendi isteğiyle güzel olan her şeye uzak ve karşı durma tavrı) Cemil Şevket Bey'de aksine bilinçli dâhil olma, sevilme, beğenilme, fark edilme tavrına evrilir. Ele alınan roman kahramanı Seniha intikamını tüm güzellerden ve güzelliklerden almaya niyetlenmiş ve harekete geçmişken, Selim İleri'nin roman kahramanı Cemil Şevket Bey, kimi zaman dışa dönük olsa da çoğu zaman içe dönük suskun bir kıskançlıkla kendi yalnızlığında yaşamayı kabullenir. Cemil Şevket Bey, ne Seniha kadar cesur, ne de Solmaz kadar isyankârdır. O, cesaretini ve isyan duygularını mecburi yalnızlığıyla susturmuş ve kendi sonsuz yalnızlığında edilgen bir hayat tavrını benimsemiştir.

Selim İleri'nin incelediğimiz romanlarında ana-metinle gönderge-metin arasındaki ilişki genellikle karakterler düzeyinde ve onların duygu dünyaları temelinde gerçekleşir. (Vedad, Solmaz, Cemil Şevket, Fatma Asaf...) Selim İleri'nin roman kişileri, metinlerarası görünüm yoluyla yeni bir roman bağlamına taşınarak öteki roman kişileriyle birlikte, bir arada, bir ölçüde romanın bir parçası olur, onu anlamsal ve izleksel yönden destekler. Herhangi bir yöntemle oluşturulan metinlerarası görünüm, romandaki anlama katkıda bulunur, onu açıklar. Özellikle *Geçmiş Bir Daha Geri Gelmeyecek Zamanlar* dizisindeki özalıntılar ve göndermelerle nehir romanın zaten sağlam kurulmuş bütünlüğünü farklı bir zemine taşır ve ister aynı ister farklı karakterler olsun onlar arasında bir duygu bütünlüğü ve ortak bir hayat düzlemi kurar.

Selim İleri, hatırlama, duygudaşlık kurma, karşılaştırma yoluyla metinlerarasılık yapar. Alışılmış anlamdaki metinlerarasılık tarzında edebiyatın edebiyata kaynaklığı Selim İleri romancılığında başından beri vardır. Yani bir metnin değişik işlevlerle ve ilişkilerle başka bir metne taşınması diğer birçok yazarda olduğu gibi Selim İleri'de de görülür...

Anıştırma, incelediğimiz romanlarda en çok kullanılan metinlerarası görünüm oluşturma yöntemlerinden biridir. Özellikle Abdülhak Şinasi Hisar için, maziye olan bağının ve duygusal yakınlığının da vurgulandığı, "Geçmiş Zaman Yazarı" anıştırması dikkat çekicidir. Şinasi Hisar'ın geçmişle kopmayan bağına gönderme yapan bu anıştırma, aslında ironik bir anlam da ifade etmektedir. Onu, "mazi mezarlığı" olarak görüp küçümseyenlere de bu anıştırma ince bir göndermedir.

Selim İleri'de anıştırmanın özü yakınlaştırmadır. Anıştırmada kullanılan kelimeler gösterilenle göstereni birbirine yakınlaştırır. Selim İleri'nin, anıştırma yoluyla oluşturduğu metinlerarası görünümde kullandığı kelimeler çok yönlü anlamlar ifade eder. *Kıskanmak*'ın "Aynalı Dolap" olarak anıştırılması dikkat çekicidir. Ayna sembolünün, kendi başına bir yüzleşmeyi ifade etmeye yetecekken, dolapla birleştirilmesi, her ne kadar bir kadının gibi görünse de, aslında bir insanın yatak odasındaki yalnızlığını, kendi gerçekliğiyle baş başa kalmasını simgeler. Seniha, Solmaz, Cemil Şevket... Hepsi bu aynada kendi çıplaklıklarındaki sönmemiş cinsel arzularını aynanın altındaki dolaba gizlemek zorunda kalmışlardır.

Selim İleri'de, anıştırma yoluyla oluşturulan metinlerarası görünümde, değiştirilen kitap isimleri, yeni bir anlamla donatılarak bir yapıta kapalı bir biçimde göndermede bulunduğu gibi yine açıkça belirtilmeden özel bir ad, bir eser başlığı ile kastedilen eser anıştırılır. Örneğin "Geçmiş Gecelerde Boğaziçi" ifadesi *Boğaziçi Mehtapları*'na, "Fatin Bey ve Biz" ise *Fahim Bey ve Biz*'i anıştırmaktadır

Alıntılar, Selim İleri'de sadece romanın kurgusunda yer almaz. Metindışı bir unsur olarak da alıntılar çok önemli bir yere sahiptir. Bu alıntılar, metindışından gelerek okumayı yönlendirmesi, anlamlandırması bakımından dikkate değerdir. İncelediğimiz romanlardan *Gramofon Hâlâ Çalıyor, Cemil Şevket Bey, Aynalı Dolaba İki El Revolver, Bu Yalan Tango, Solmaz Hanım, Kimsesiz Okurlar İçin* ve *Mel'un'da* kurgu metnin öncesinde (metindışı) yer alan farklı şair ve yazarlardan alıntılar dikkat çeker. Çalışmamızda alıntı yoluyla oluşturulan metinlerarası görünüm bölümlerinde yer verdiğimiz daha romana başlamadan okura sunulan bu epigraflar romanın duygu dünyası hakkında okura dolaylı da olsa bilgi verir. Selim İleri, *Cemil Şevket Bey, Aynalı Dolaba İki El Revolver*'de Cemil Şevket Bey aracılığıyla, toplumsal özgürlük

kavramının algılanışından bireysel özgürlüğe geçişin vurgusunu yapmak ister. Bu bakımdan romanda, Tanpınar'dan yapılan ve "hürriyet" vurgusu taşıyan alıntının önemi daha net anlaşılır.

Yine Solmaz Hanım, *Kimsesiz Okurlar İçin*'de kurgu-metinden hemen önce Fikret Ürgüp'ün *Şizofreni*'sinden yapılan alıntı, okuru Solmaz Hanım'ın ruh dünyasındaki çalkantılara hazırlar. Roman, Fikret Ürgüp'ün *Şizofreni*'siyle başlar, Solmaz Hanım'ın şizofrenisiyle son bulur. Yine *Mel'un*'da Halit Refiğ'in annesine yazdığı mektuptan yapılan alıntıda "Kovulan çocuk" vurgusu roman kahramanı Sayru'nun hayata bakışını, *Bu Yalan Tango*'daki "anılar" vurgulu Edip Cansever alıntısı, romanın başkarakteri Fatma Asaf'ın geçmişiyile olan hesaplaşmasını, *Gramofon Hâlâ Çalıyor*'daki "hatıralar" vurgulu Reşat Nuri, Ziya Osman ve Oktay Rifat alıntıları yazarın çocukluğunu andıran bir anlatıcının izlerini göstermesi, sezdirmesi bakımından önemlidir. Ayrıca *Gramofon Hâlâ Çalıyor*'da *Yedigün* gibi kimi önemli dergilerde rastlanan resimlerden, okunan kitaplardan, izlenen filmlerden de söz edilir.

Metinlerinden gelerek okumayı yönlendiren bir başka unsur da yazarın eserlerine dair gerek verdiği söyleşiler gerekse yazdığı yazılardır. Örneğin yazarın ikinci Peride Celal yazısında Peride Celal'in *Kurtlar* romanında kendisini bir karakter olarak yazdığını söyler: "*Kurtlar*'da roman kahramanı bile oldum... Peride Hanım 'genç romancı' diyordu bana, bazan da 'genç yazar'." Bu "kulis bilgisi" romandaki genç yazarı Selim İleri olarak alımlamamızı sağlar. Aynı şekilde yazarın Gösteri dergisindeki bir söyleşide Refik Halit'in Nilgün'ünü kurgulayıp yeniden yazdığını ifade etmesi okumayı yönlendirebilecek önemli bir ayrıntıdır. (Hurriyet Gösteri, 1982, 63-64).

İncelediğimiz bir diğer eser olan *Kırık Deniz Kabukları*, Swanların Senti ismiyle başlayan ve Halit Ziya'nın *Bir Acı Hikâye* isimli hatıra kitabıyla devam edip *Nur Baba*'yla biten bir roman çeşitlemesi gibidir. Selim İleri'nin, bu romanda Halit Ziya'nın *Bir Acı Hikâye*'sini yeniden yorumladığı görülmüştür. Halil Vedad ve Halit Ziya'nın yaşamından kesitler üzerine kurulmuş romanda, geçmişe dönülerek edebiyat dünyasının pek çok ismi yeniden anımsanır ve farklı bir bakış açısıyla günümüze taşınır. Yazar burada herkesin eserlerinden tanıdığı bir yazarın pek bilinmeyen bir dramını, evlat acısını, dile getirir. Halil Vedad'ın öyküsünden yola çıkılarak yazıldığı gerçeği bir yana aslında *Kırık Deniz Kabukları* Halil Vedad özelinde bir dönemin bozgunlarını, buhranlarını, hayal kırıklıklarını, çöküşlerini, "ülkü"lerle "ilke"ler arasında sıkışan genç ruhların hayata olan sitemini anlatır.

Romanda, geçmişe dönülerek edebiyat dünyasının pek çok ismi yeniden anımsanır ve farklı bir bakış açısıyla günümüze taşınır. *Bir Acı Hikâye*, Halit Ziya, Halil Vedad, Swanların Senti, Marcel Proust, Pierre Loti, Madam Krizantem, *Aşk-ı Memnu*, Bihter, Adnan Bey, Nihal, Behlül, *Eylül*, Yakup Kadri, Mehmed Rauf, *Kiralık Konak*, Necib, Suad, *Böğürtlen*, *Genç Kız Kalbi*, *Karanfil ve Yasemin*, *Son Yıldız*, *Mai ve Siyah*, Halide Edip, Mustafa Kemal, Fikriye Hanım, Latife Hanım, *Türkün Ateşle İmtihanı*, Yaşar Nabi Nayır, *Kırk Yıl*, *Saray ve Ötesi*, Tevfik Fikret, Baudelaire, Nesli-âhir, Falih Rıfkı, *Nur Baba*, Dostoyevski edebiyat dünyasından anımsanan başlıca isimleridir.

Bu Yalan Tango'da, kimi zaman isimlerle, kimi zaman eserlerle birçok edebiyatçıya göndermeler vardır. Ahmet Hâşim, Yakup Kadri, Sait Faik, Yahya Kemal, Tevfik Fikret, Halide Edib, Sabahattin Ali, Nihal Atsız, Oktay Rifat, Ahmet Hamdi Tanpınar gibi döneminin önemli isimleri kendi adlarıyla romanda anılır. Bunların arasında Halide Edib ve Sabahattin Ali, dikkat çeker.

Selim İleri, eserlerinde en çok göndermeler bulunan yazarlardandır. Okuduklarının tortusuyla yazdıklarını inşa eden yazar, hemen her eserinde okuma dünyasının yansımalarını belli eder. Yazar, *Mel'un*'da Halit Ziya'dan, Sait Faik'e, Ömer Seyfettin'den, Hüseyin Rahmi'ye, Mehmed Rauf'tan Ahmet Haşim'e pek çok yazara, ismen veya eserleri vasıtasıyla göndermelerde bulunur.

Selim İleri'nin romanları başka metinlerle ilişkiye giren, onları kendi yapısına taşıyan bir alıntılar dokusuna sahiptir; ancak onun romanlarında metinlerarasılığın değerlendirilmesi yapılmadan önce göz ardı edilmemesi gereken bir durum söz konusudur. Ahmet Oktay'ın da vurguladığı gibi, Selim İleri'nin metinlerarasılığı kullanırken bir ön tasarımı yoktur. Retorik sanatı olarak kendiliğinden gelişir. Başka bir ifadeyle Selim İleri, teknik düşünen, hesapçı bir yazar tavrına sahip değildir. Yazar daha çok duyuş ve sezgileriyle hareket eden bir sanatçıdır. İncelediğimiz sekiz romanda metinlerarası imleme yöntemlerinden en çok göndermenin, en az da alıntının yer alması Selim İleri'nin eserlerindeki metinlerarasılığın bilinçli bir tavırdan değil, doğal, yazarın bilinçaltısındaki eser ve kahramanların yeniden kurgulanması olarak karşımıza çıktığını görürüz. Kendisiyle tezimiz hakkında yaptığımız söyleşide de bu tespiti doğrulayan yazar, hiçbir

zaman bilinçli ve hesaplı bir gönderme yapmadığını, zaman içerisinde kendisine ruhen yakın hissettiği eserleri, karakterleri yeniden hatırlayıp kurguladığını söylemiştir. Selim İleri'nin okur yönünün onun metinlerarsılık bağlamında incelenen eserlerinin temelini oluşturduğunu ifade etmiştik. Yazar, bilinç tortusunda iz bırakan ve onun hem hayatının hem de hayal dünyasının bir parçası olan edebi ürünleri zamanla kendisinde kaldığı hali ve şekliyle yeniden okurla paylaşır.

Selim İleri, engin kültür birikimi ve zengin edebiyat geçmişiyle Türk edebiyatının mazide kalmış, unutulmuş, göz ardı edilmiş, kıymeti bilinmemiş değerlerini geçmişten alıp yazdığı eserlerle geleceğe taşır. Adları anılmayan önemli yazarlardan sık sık söz ederek onları gündemde tutmaya çalışması İleri'nin bu alanda Türk edebiyatına yaptığı katkıların değerini anlatmaya yeterlidir. Çağdaş okurların ve yeni yetişmekte olan yazarların dikkatini bu yazarların eserleri üzerine çekmesi önemli bir uğraştır.

Ölmüş bir edebiyata romanlarında hayat veren, onları bir üst değer olarak karakterize eden Selim İleri, gelecek nesillere geçmişin, kültürel, sanatsal, sosyal, değerlerini aktararak nesiller arası kültür aktarımına da büyük katkılarda bulunur. Edebiyat geleneğine her yönüyle vakıf olan yazar, edebiyatını insanları birleştirme temeli üzerine kurarak insanı ve onun dinmez acısını anlatır.

KISALTMALAR

Bkz.	Bakınız
C.	Cilt
Çev.	Çeviren
nr.	Numara
s.	Sayfa
vb.	Ve benzeri/ve bunun gibi
Yay.	Yayınları/Yayınevi
YKY	Yapı Kredi Yayınları
SHKO	Solmaz Hanım, Kimsesiz Okurlar İçin
GHÇ	Gramofon Hâlâ Çalıyor
CŞB	Cemil Şevket Bey, Aynalı Dolaba İki El Roveller
KDK	Kırık Deniz Kabukları
BYT	Bu Yalan Tango
MKYBO	Mavi Kanatlarınla Yalnız Benim Olsaydın

KAYNAKÇA

1.Selim İleri'nin Eserleri

1.1.Kitapları

- İleri, Selim (1985). *Hatırlıyorum*. İstanbul: Altın Kitaplar.
İleri, Selim (1997). *Sepya Mürekkebiyle Yazıldı*. Ankara: Oğlak Yay.
İleri, Selim (2010). *Mavi Kanatlarınla Yalnız Benim Olsaydın*. İstanbul: Everest Yayınları.
İleri, Selim (2010). *Gramofon Hâlâ Çalıyor*. İstanbul: Everest Yayınları.
İleri, Selim (2011). *Cemil Şevket Bey, Aynalı Dolaba İki El Roveller*. İstanbul: Everest Yayınları.
İleri, Selim (2011). *Solmaz Hanım, Kimsesiz Okurlar İçin*. İstanbul: Everest Yayınları.
İleri, Selim (2011). *Daha Dün*. İstanbul: Everest Yayınları.
İleri, Selim (2012). *Kafes*. İstanbul: Everest Yayınları.
İleri, Selim (2009). *Kırık Deniz Kabukları*. İstanbul: Everest Yayınları.
İleri, Selim (2010). *Bu Yalan Tango*. İstanbul: Everest Yayınları.
İleri, Selim (2013). *Mel'un*. İstanbul: Everest Yayınları.
İleri, Selim (2015). *Edebiyatımızda Sevdiğim Romanlar Kılavuzu*. İstanbul: Everest Yayınları.

2.Referans Kaynaklar

- Adivar, Halide Edib (2007). *Handan*. İstanbul: Can Yayınları.
Adivar, Halide Edib (2008). *Yolpalas Cinayeti*. İstanbul: Can Yayınları.
Aliye, Fatma (2000). *Udî*. Ankara: Salkımsöğüt Yayınları.
Berkand, Muazzez Tahsin (2002). *Bülbül Yuvası*. İstanbul: Doğan Kitap.
Berkand, Muazzez Tahsin (2013). *Küçükhanımefendi*. İstanbul: Elips Yayınları.
Cebeci, Oğuz (2004). *Psikanalitik Edebiyat Kuramı*. İstanbul: İthaki Yayınları.
Celal, Peride (1999). *Güz Şarkısı*. İstanbul: Can Yayınları.
Celal, Peride (1999). *Kurtlar*. İstanbul: Can Yayınları.
Celal, Peride (1954). *Üç Kadının Romanı*. İstanbul: Semih Lütfi Kitabevi.
Çağlar, Aziz (1991). "Aziz Çağlar'la Söyleşi". *Gösteri*.
Çeri, Bahriye (2007). *Bir Cihan Kaynanası: Nahid Sırrı Örik*. Ankara: Hece Yayınları.
Çıkla, Selçuk (2004). *Roman ve Gerçeklik Bağlamında Kültür Değişimleri ve Servet-i Fünûn Romanı*. Ankara: Akçağ Yayınları.

- Dündar, Hülyan (2009). *Nahit Sırrı Örik'in Romanlarında Narsist Entrikalar*. Ankara: Doktora Tezi, Bilkent Üniversitesi Ekonomi ve Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Ekiz, Tevfik (2002). *Almanca Yazan Türklerde Metinlerarasılık*. Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi.
- Erol, Safiye (2005). *Kadıköy'ün Romanı*. İstanbul: Kubbealtı Neşriyatı.
- Göktürk, Akşit (1997). *Okuma Uğraşı*. İstanbul: YKY.
- Güçlü, Ayşe (2008). *Selim İleri'nin Romanlarında Kültür Unsurları*. Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi. Ankara.
- Güntekin, Reşat Nuri (2010). *Çalığışu*. İstanbul: İnkılâp Kitabevi.
- Güntekin, Reşat Nuri (2009). *Damga*. İstanbul: İnkılâp Kitabevi.
- Harmancı, Abdullah (2006). *Selim İleri'nin Edebi Kişiliği ve Öykücülüğü*. Yüksek Lisans Tezi, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü. Konya.
- Hâşim, Ahmet (1921). Müslüman Saati. *Dergâh*, c.I, nr.3, 16 Mayıs 1337.
- Hisar, Abdülhak Şinasi (2005). *Ali Nizami Bey'in Alafrangalığı ve Şeyhliği*. İstanbul: YKY.
- Hisar, Abdülhak Şinasi (2008). *Boğaziçi Mehtapları*. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- Hisar, Abdülhak Şinasi (2014). *Fahim Bey ve Biz*. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- Karaosmanoğlu, Yakup Kadri (2014). *Kıralık Konak*. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Karaosmanoğlu, Yakup Kadri (2010). *Nur Baba*. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Karaosmanoğlu, Yakup Kadri (2014). *Sodom ve Gomore*. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Karay, Refik Halit (2009). *Nilgün*. İstanbul: İnkılâp Kitabevi.
- Karay, Refik Halit (2010). *Sürgün*. İstanbul: İnkılâp Kitabevi.
- Kemal, Namık (2012). *Vatan Yahut Silistre*. İstanbul: İnkılâp Kitabevi.
- Koç, Murat (2003). "Metinlerarası İlişkiler Metoduna Göre Selim İleri'nin Kırık Deniz Kabukları", *İlmi Araştırmalar* 15.
- Koçu, R. Ekrem (1973). *Murat Reis'in Oğlu*. İstanbul: Kişisel Yayınlar.
- Kozanoğlu, Abdullah Ziya (2004). *Savcı Bey*. İstanbul: Bilge Kültür Sanat.
- Nesrin Mengi (2009). *Selim İleri'nin Romancılığı*. Yayınlanmamış Doktora Tezi, Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Adana.
- Oktay, Ahmet (1998). *Şeytan, Melek, Soyтары Selim İleri'nin Romancılığı ve Romanları*. İstanbul: Oğlak Yay.
- Osmanoğlu, Şadiye (2014). *Hayatının Acı ve Tatlı Günleri*. İstanbul: Bedir Yayınları.
- Öğüt, Hande (2007). Selim İleri'nin eserlerinde üst kurmaca ve cinsel transfer. *Eşik Cini* 11, 23-27.
- Örik, Nahid Sırrı (2000). *Anadolu'da*. İstanbul: Arma Yayınları.
- Örik, Nahid Sırrı (2009). *Kıskanmak*. İstanbul: Oğlak Yayıncılık.
- Örik, Nahid Sırrı (1943). Boğaziçi Mehtapları İçin. *Tanin*, nr. 24.
- Örik, Nahid Sırrı (2000). *Bir Edirne Seyahatnamesi*. İstanbul: Arma Yayınları.
- Örik, Nahid Sırrı (2010). *Tersine Giden Yol*. İstanbul: Oğlak Yayınları.
- Örik, Nahid Sırrı (2013). *Sultan Hamid Düşerken*. İstanbul: Oğlak Yayıncılık.
- Rauf, Mehmet (2010). *Eylül*. İstanbul: Özgür Yayınları.
- Sezai, Samipaşazade (2010). *Sergüzeşt*. İstanbul: Antik Kitap.
- Sıtkı, Şahap (1958). *Gün Görmeyen Sokak*. İstanbul: Varlık Yayınları.
- Tan, Turhan (2001). *Safiye Sultan Tarihi Roman*. İstanbul: Oğlak Yayınları.
- Tanpınar, Ahmet Hamdi (2000). *Saatleri Ayarlama Enstitüsü*. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- Uşaklıgil, Halit Ziya (2000). *Bir Acı Hikâye*. İstanbul: Özgür Yayınları.
- Uşaklıgil, Halit Ziya (2008). *Maî ve Siyah*. İstanbul: Özgür Yayınları.
- Ürgüp, Fikret (1964). *Şizofreni*. İstanbul: Baha Matbaası.
- Yıldız, Alpaz Doğan (2009). "Edebiyatın Kaynağı Olarak Edebiyat: Selim İleri Romancılığı. *Turkish Studies*, Volume 4, 1-II, 2009, s. 1463-1478.
- Yılmaz, Mehmet (2006). *Modernizmden Postmodernizme Sanat*. Ankara: Ütopya Yayınevi.
- Yüce, Tahsin (2008). *Yapısalılık*. İstanbul: Can Yayınları.
- Yüksel, Ayşegül (1995). *Yapısalılık ve Bir Uygulama*. Ankara: Gündoğan Yayınları.
- Zileli, İrmak (2003). *Selim İleri ile Söyleşi*. <http://www.irmakzileli.com.tr/2003/08/02/selim-ileri-ile-soylesi/>.
- Ziya, Saffeti (2007). *Zavalı Necdet*. İstanbul: Morpa Kültür Yayınları.
- Zorkul, Tahir (2006). *Peride Celal'in Hayatı ve Eserleri Üzerine Bir Araştırma*. Yayınlanmamış Doktora Tezi, Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Van.